

УДК 159.928

Корольов Д. К.,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: couple.psychotherapy@gmail.com

НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У роботі виділено та проаналізовано напрями вивчення зв'язку обдарованості та ціннісної сфери особистості: моральна відповідальність обдарованих дорослих; морально-ціннісне виховання обдарованих дітей; етична обдарованість та етичне лідерство; емоційні, ціннісні особливості та особистісні якості, що пов'язані з обдарованістю; зв'язок обдарованості та моральності в дорослих та дітей.

Ключові слова: обдарованість, особистість, цінності, мораль, розвиток.

The article presents the theoretical analysis results of approaches to values problem in the context of giftedness. Author describes some researches direction in this field: moral responsibility of gifted adults; moral education of gifted children; ethical giftedness and ethical leaderships; emotional, value features and personality traits that correlate with giftedness; connection between giftedness and moral values among adults and children.

Key words: giftedness, personality, values, moral, development.

Постановка проблеми. Стимулювання розвитку обдарованості як найбільш цінного ресурсу суспільства вимагає достовірних знань щодо зовнішніх та внутрішніх умов, які визначають цей процес. Важливим його регулятором є ціннісне ставлення суспільства та особистості до діяльності обдарованої людини, що втілюється в ціннісних настановленнях та особистісних цінностях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ще перші дослідники обдарованості виокремлювали її морально-ціннісний компонент. Так, Л. Терман вивчав емоційну стабільність, соціальну адаптацію та моральний характер обдарованих, оскільки усвідомлював їх взаємопов'язаність із розвитком когнітивної сфери. Л. Холлінворф звертала

увагу на складне внутрішнє життя, ранню етичну занепокоєність та чітке усвідомлення світу. У подальшому ряд дослідників зафіксував у обдарованих дітей розвинуту здатність до моральних суджень [28]. За даними Л. Бачтолда, цінності незалежності та нонконформізму пов'язані з інтелектом, досягненнями та креативною поведінкою [13].

Відомо також, що потенційна обдарованість стає актуальною лише за наявності соціального запиту на ті особливі досягнення, які її конституюють. Соціальний запит робить можливим наявність у старшому поколінні ціннісних зразків реалізованих обдарованих осіб, яких можуть наслідувати молодші. Соціальний запит також феноменологічно представлений у вигляді визнання досягнень обдарованої особи, що необхідно їй як підтвердження загальнолюдської корисності власної діяльності [2].

О. Л. Музика виокремлює моральні та діяльнісні цінності обдарованої особистості, розглядає їх як результат інтеграції внаслідок рефлексії діяльнісних, емоційних та соціальних компонентів задоволення потреб. Ці цінності можуть протистояти цінностям контактного оточення, але не загальнолюдським цінностям [5].

Отже, ряд дослідників обдарованості вказують на її різноплановий зв'язок з ціннісною сферою. Проте на даний час відсутнє систематизоване уявлення про те, в яких напрямках реалізується цей зв'язок.

Мета статті — проаналізувати головні напрями вивчення цінностей обдарованої особистості.

Виклад основного матеріалу. Проведений теоретичний аналіз надає змогу виділити в північноамериканській та європейській психології ряд підходів до розгляду проблеми. Перший, і такий, що застосовується найчастіше, підхід зосереджує увагу на моральній відповідальності дорослих обдарованих. Вказується, що останні мають значно більший за пересічних осіб вплив на долю інших людей, людства загалом. Найчастіше обговорюються приклади руйнівних винаходів, що були проривом в науці — атомна, воднева бомба, генетична інженерія, клонування тощо.

Близька до розглянутої проблематика морально-ціннісного виховання обдарованих дітей. Вказується, що обдаровані потребують такого виховання більшою мірою із зазначених вище причин. Проте в проаналізованих працях не називаються жодні інші особливості мотиваційно-ціннісної сфери обдарованих дітей, окрім її прискореного розвитку. Отже, імпліцитно дослідники виходять з того, що ціннісне виховання обдарованих дітей має відповідати такому вихованню для старших вікових категорій. Відповідно, жодних унікальних виховних методик не пропонується.

У літературі зустрічається термін «етична обдарованість». Однак Р. Стернберг вважає етичну обдарованість не якимось окремим різновидом обдарованості, а характеристикою, що може бути розвинена практично в кожній психічно здорової дитини. Проте Р. Стернберг зазначає, що розвиток етичного мислення, а тим більше поведінки, — вкрай важке завдання, що вимагає більше зусиль, ніж може здаватись. [29].

М. Якобсен вказує, що моральні лідери мають ряд спільних з розумово обдарованими особами якостей [18].

Інший аспект розгляду проблеми — емоційно-ціннісні особливості обдарованих осіб. Тут наявні два напрями для аналізу. Перший — визначення емоційно-ціннісних особистісних якостей, що супроводжують обдарованість. До них відносять характерні для багатьох обдарованих прискорений моральний розвиток, загострену увагу до моральних проблем, сенситивність, глибину емоцій, емпатійність [27]. Ці феномени є наслідком обдарованості або психічних властивостей, що знаходяться в її основі. Зазначається, що такі характеристики нерідко спричиняють емоційні та комунікативні проблеми обдарованих.

Так, Л. Сільверман на підставі вивчення історій життя більше тисячі восьмиста обдарованих дітей та теоретичного аналізу стверджує, що когнітивна складність разом з деякими особистісними рисами обдарованих створюють унікальний суб'єктивний досвід, центральною характеристикою якого є моральна сенситивність [28].

Схожої позиції дотримується Д. Ловескі, який пише, що його робота з обдарованими дітьми свідчить про їх незвичну моральну та соціальну занепокоєність. Як хлопчики, так і дівчатка тривожаться з приводу війн, оточуючого середовища, безпритульності, бідності, злочинності та вживання наркотиків [21].

Прискорений моральний розвиток обдарованої дитини може мати травматичні наслідки для неї, оскільки в ситуаціях, де її однолітки діють відповідно до стереотипів та традицій, така дитина ставить запитання, навіть, проблематизує. Обдаровані діти також можуть бути нездатні емоційно впоратись з ідеями, що генерують. Деякі пробують взяти на себе дорослу відповідальність без емоційної зрілості, яка необхідна, щоб прийняти людську недовершеність або ситуації, котрі не мають гарного рішення [20].

Однак викладене не означає, що всі обдаровані діти відрізняються розвинутою мораллю. Деякі з них емоційно травмовані зневагою, насильством, нечутливістю або нестачею розуміння. Зустрічаються також «однобічні» обдаровані діти, яким дозволили розвинути їхні

спеціальні таланти, але не приділяли такої ж уваги їх соціальному та емоційному розвитку [28].

Другий напрям аналізу — порівняння моральних чеснот обдарованих та пересічних осіб. Деякі автори вважають, що обдаровані більш моральні. Дж. Фріман стверджує, що ця ідея розповсюдилась після праць Ф. Гальтона, який у 1869 р. у роботі «Спадкові дослідження геніальності» вперше емпірично обґрунтував цей зв'язок [16].

І тепер більшість західних дослідників найбільш відмітною характеристикою обдарованих у ціннісно-моральній сфері вважає їх розвинуту здатність до морального судження [14]. Цей погляд виходить з робіт Лоуренса Колберга, який бачив основу розуміння моралі в когнітивному розвитку. Його модель включає три рівні: преко́нвенційний або доморальний рівень, що властивий маленьким дітям та неповнолітнім злочинцям; конвенційна моральність, яка присутня в більшості дорослих; постконвенційна або принципова моральність, що досягається 5-10 % населення [17].

Модель Л. Колберга емпірично перевірялась на матеріалі обдарованих дітей, і було підтверджено, що вони дійсно раніше розуміють моральні принципи. Так, на основі цієї моделі в 1988 р. Джеймсом Рестом розроблено для дослідження морального мислення методика «Тест пояснення підстав вибору дії» (DIT — Defining Issues Test). Методика містить опис моральних дилем, що супроводжуються дванадцятьма вихідними пунктами для розгляду та знаходження рішення дилеми. Досліджуваний має оцінити важливість кожного фактора для вибору рішення за п'ятибальною шкалою. Далі слід обрати чотири найважливіших фактора та ранжувати їх від першого до четвертого місця [17].

З використанням цієї методики М. Говард-Гамільтон та Б. Френкс встановили, що рівень моральних суджень обдарованих учнів старшої школи відповідає такому в пересічних студентів коледжу [17].

С. Лі та П. Ольцевскі-Кубіліус показали, що обдаровані студенти бакалаврату за розвитком моральних суджень відповідають рівню магістратури [19].

Дослідження Д. Нарваез засвідчує, що розвиток когнітивних здібностей на рівні вище середнього необхідний для зрілих моральних суджень. За тестом моральних суджень високі показники спостерігаються лише в тих, хто має високі бали за тестом інтелектуальних здібностей. Однак це не все, що потрібно: частина дітей із розвиненим інтелектом має невисокі показники рівня сформованості моральних суджень [24].

П. Нокелейнен та К. Тіррі показали, що академічно обдаровані учні оцінюють власні етичні здібності вище за пересічних учнів. На

думку дослідників, обдаровані діти скоріше формують зріле моральне розуміння завдяки своєму ранньому інтелектуальному розвитку [25]. Одночасно внутрішня мотивація до діяльності корелює зі здатністю до моральних суджень [26].

Результати емпіричного дослідження К. Тіррі свідчать, що, хоча обдаровані учні мають кращу здатність до моральних суджень, рівень розвитку цієї якості не дає можливості прогнозувати моральну поведінку обдарованої особи. Розуміння моралі не обов'язково веде до моральної поведінки. За К. Тіррі, важливішу роль відіграє моральна сенситивність [31].

Порівняльне дослідження, проведене Ч. Тео та Я. Ченг, сингапурських учнів молодшої школи з використанням субшкали моральних та лідерських якостей Шкали знання себе (Self-Knowledge Checklist — SKC) показало відсутність статистично значущих розбіжностей за моральними якостями обдарованих та пересічних досліджуваних. Проте обдаровані учні продемонстрували значно вищий рівень лідерських якостей [30].

Не погоджується також із твердженням про зв'язок обдарованості та моральності Дж. Фріман. Вона підкреслює, що емпіричні докази зв'язку цих двох конструктів отримані лише за допомогою тестів «папір та олівець». Знайдені кореляції ця автор пояснює тим, що методики виміру моральності вимагають від досліджуваних певної моральної акробатики, яку проявляють ті, хто має високі показники інтелекту, отже, вважаються обдарованими [16].

Однак в реальному житті немає доказів зв'язку обдарованості та моральності ні в дорослих, ні в дітей. Деякі дуже талановиті індивідууми здаються повністю вільними від культурно визначеної необхідності розділяти ту ж мораль, що більшість з нас. Поширений стереотип божественного митця, який втратив мораль, приймається суспільством значно більшою мірою, ніж така сама поведінка від бухгалтера [16].

Дж. Фріман вважає, що обдаровані не більшою мірою моральні, ніж більшість з нас. Однак вони краще здатні бачити моральні головоломки в житті та розуміти аргументи, що вони мають робити в їхньому соціальному контексті [16].

Дж. Фріман провела лонгітюдне дослідження розвитку ста сімдесяти дітей, які входили до 1 % найвищих показників за тестом Матриці Равена. Вже в юнацькому віці в них спостерігався добре сформований стиль мислення та розмірковування. Тепер, на четвертому десятиріччі життя, їх моральні настановлення дуже змінились та наблизились до поглядів батьків під час їхнього дитинства.

Підстав стверджувати, що обдаровані в цій вибірці якимось чином в моральному плані відрізнялись від пересічних людей, немає [16].

Проблема власне цінностей обдарованої особистості майже не досліджується в північноамериканській та європейській психології. Навіть якщо звертаються до вивчення цінностей обдарованих осіб, цінності не розглядаються як причини, наслідки або модераторні змінні у прояві обдарованості. Так, у роботі Д. Любінскі, Д. Шмідта та К. Бенбоу висвітлюються особливості застосування методики діагностики професійних цінностей (інтересів) за Олпортом—Верноном—Ліндсеєм у високообдарованих осіб [22].

К. Ферріман, Д. Любінскі та К. Бенбоу вивчали цінність різних аспектів роботи для обдарованих у галузі науки, техніки, технології та математики чоловіків та жінок, з дітьми та без дітей, у двадцять п'ять та тридцять п'ять років. Проте порівняння між обдарованими та пересічними особами не пропонується [15].

Е. Мачу та С. Навратілова досліджували цінності обдарованих одинадцятирічних учнів. Знову не здійснювалось порівняння з учнями, яких не розглядали як обдарованих, а також зміст розглянутих цінностей (здоров'я, стосунки в родині тощо) не мав безпосереднього стосунку до регуляції діяльності та прояву здібностей [23].

Проте ще в 1968 році опубліковане дослідження Л. Бачтолда, де порівнювались рейтинги цінностей підтримки, конформності, визнання, незалежності, доброзичливості та лідерства серед обдарованих та пересічних підлітків. За його даними, обдаровані хлопчики надають меншого значення цінності визнання, а обдаровані дівчата — більше цінують незалежність. В іншому дослідженні обдаровані студенти коледжу чоловічої та жіночої статі надавали більшого значення цінності незалежності та меншого — конформності [13].

Проблема виховання цінностей у лінгвістично обдарованих учнів піднімається у працях Л. Н. Щербатих. Проте йдеться про виховання загальнолюдських цінностей під час вивчення іномоземної мови [12]. Т. А. Клімонтова також вивчала цінності обдарованих старшокласників, однак і в цій праці визначення специфіки ціннісної сфери обдарованих не було метою дослідження [1].

Л. І. Ларіонова опублікувала порівняльне дослідження цінностей російських та монгольських обдарованих студентів. У ньому встановлені крос-культурні відмінності, однак аналіз специфіки цінностей обдарованих осіб не поданий [3].

Знайомство з результатами дослідження підтверджує думку, що методика М. Рокіча надає надто узагальнену, не сфокусовану на проблемі інформацію у випадку дослідження особливостей цінностей

обдарованої особистості. Так, у російських обдарованих юнаків перші три місця посіли цінності здоров'я, друзів, кохання, на відміну від них в монгольській вибірці на другому місці знаходилась цінність щасливого сімейного життя. Водночас цінності пізнання, творчості, активного життя, суспільного визнання, самостійності та свободи знаходились на восьмій, шістнадцятій, десятій, тринадцятій, дев'ятій та сьомій позиції в російській вибірці, на дванадцятій, п'ятнадцятій, восьмій, тринадцятій, сімнадцятій та десятій — у вибірці монгольських обдарованих юнаків [3].

Л. В. Тихенко та Н. Ю. Сидоренко визначили ієрархію цінностей за модифікованим варіантом методики М. Рокіча в групі інтелектуально обдарованих та звичайних старшокласників. З поданих таблиць видно, що на першому місці в обох вибірках знаходиться цінність здоров'я. Цінності пізнання, творчості, продуктивного життя, розвитку (самовдосконалення), суспільного визнання (поваги) посідають дванадцяте, дев'яте, тринадцяте, одинадцяте, чотирнадцяте місця у вибірці обдарованих старшокласників та шістнадцяте, чотирнадцяте, сімнадцяте, дванадцяте, десяте місця — в контрольній групі [11]. Хоча в публікації показників статистичної значущості відмінностей не наводиться, складається враження, що цінності, які змістовно пов'язані з проявом обдарованості, дещо вище оцінюються в вибірці обдарованих досліджуваних.

Схожу картину надає дослідження І. Мельничук, хоча й в публікації не наводиться деталей дослідження [4].

Ймовірно пояснення тому факту, що цінності, які відповідають за прояв обдарованості, знаходяться ближче до останніх позицій, знаходимо в праці Н. І. Пінчук. Так, автор зазначає, що в результаті факторного аналізу даних методики М. Рокіча в групі термінальних цінностей виокремлено п'ять факторів, які свідчать про суперечливу структуру ціннісних орієнтацій технічно обдарованих підлітків. Зокрема, можливість творчої самореалізації протиставляється духовній та фізичній близькості з коханою людиною, цікавій роботі та матеріально забезпеченому життю, а постійне фізичне та духовне вдосконалення — наявності фізичного та психічного здоров'я [8].

Якщо виходити з того, що механізмом ціннісної свідомості обдарованої особистості є рефлексія [7], виявлену суперечливість ціннісної системи можна пояснити усвідомленням конкурентності потреб розвитку власної обдарованості та наявного соціального запиту, отже, життєвого успіху. Інший фактор — суперечливість ціннісних посилів, що надходять від соціального оточення. Адже, за О. Л. Музиною, на початкових етапах становлення обдарованості її ціннісна

детермінація представлена у вигляді ситуаційно-ціннісної регуляції [6].

На цьому тлі виключенням виглядають результати дослідження Т. В. Спешилової, яка здійснила емпіричне порівняння характеристик ціннісно-сислової сфери підлітків з явною обдарованістю (розвинені здібності, креативність та наявні інтелектуальні досягнення), прихованою обдарованістю (розвинені здібності та креативність за відсутності інтелектуальних досягнень) та пересічних підлітків.

У системі життєвих смислів першої групи пріоритетним є екзистенційний смисл. Серед індивідуальних життєвих цінностей провідними є професійне життя, навчання та освіта, саморозвиток, досягнення. Ці підлітки володіють зрілим, добре структурованим світоглядом, усвідомлюють власний багатий когнітивний потенціал, прагнуть до самовдосконалення та самоактуалізації. Для них найбільш властиві смисли: «реалізувати себе», «вірити в розвиток», «самовдосконаливатись», «багато досягти». При цьому відмічається дефіцит цінностей існування та комфорту [9; 10].

Учні з прихованою обдарованістю володіють достатньо зрілим, розгорнутим світоглядом. Домінантою є пошук смислу життя та визначення спрямованості свого життєвого шляху. Домінують духовні та моральні цінності, милосердя, доброта, мораль, релігійні переконання, одночасно спостерігається дефіцит цінностей пізнання. Для таких старшокласників властива незначущість професійної діяльності, відсутність прагнення підвищувати власний освітній рівень, ігнорування освіти як фактора розвитку, придушення творчих проявів [9; 10].

Ціннісна сфера пересічних старшокласників характеризується домінуванням цінностей існування та комфорту. Респонденти прагнуть до матеріального благополуччя, відданої дружби, отримання від життя задоволення, постійних розваг, а також до піклування про своє фізичне та психічне здоров'я, привабливу зовнішність. Цінності пізнання, самоосвіти, інтелектуального розвитку незначущі [9; 10].

Висновки. За результатами аналізу праць північноамериканських та європейських дослідників можна виділити такі напрями розгляду зв'язку обдарованості та ціннісної сфери особистості: моральна відповідальність обдарованих дорослих; морально-ціннісне виховання обдарованих дітей; етична обдарованість та етичне лідерство; емоційні, ціннісні особливості та особистісні якості, що пов'язані з обдарованістю; зв'язок обдарованості та моральності в дорослих та дітей. Переважно українські та російські дослідники вивчали також цінності обдарованої особистості. Проте отримані результати мають суперечливий характер. Отже, **перспективи подальших досліджень**

пов'язані з теоретичним та емпіричним аналізом особливостей ціннісної сфери особистості, що внутрішньо пов'язані з розвитком та проявом її обдарованості.

Список використаних джерел

1. Климонтова Т. А. Самоорганизация внутреннего мира интеллектуально одаренных старшеклассников: структура и функционирование: дис. ... доктора психол. наук : 19.00.01 / Климонтова Татьяна Анатольевна. — Ярославль, 2014. — 408 с.
2. Корольов Д. К. Теоретичні засади дослідження освітнього середовища для обдарованих у зарубіжній науці / Д. К. Корольов // Актуальні проблеми психології. — 2013. — Т. 6, Вип. 9. — С. 46–61.
3. Ларионова Л. И. Кросскультурное исследование психологических особенностей одаренных студентов (на примере России и Монголии) / Л. И. Ларионова // Сибирский психологический журнал. — 2011. — № 46. — С. 49–59.
4. Мельничук І. Ціннісно-сміслові орієнтації обдарованої молоді / Ірина Мельничук // Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки. — 2010. — Вип. 91. — С. 146–150.
5. Музика О. Л. Екзистенційні потреби і розвиток обдарованої особистості / О. Л. Музика // Актуальні проблеми психології. — 2015. — Т. 6, Вип. 10. — С. 63–77.
6. Музика О. Л. Ціннісна детермінація становлення та розвитку обдарованої особистості / О. Л. Музика // Актуальні проблеми психології. — 2015. — Т. 6, Вип. 11. — С. 6–19.
7. Паненкова Ю. В. Ціннісна свідомість обдарованої дитини — умова її особистісної адаптації / Ю. В. Паненкова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Психологія і педагогіка. — 2013. — Вип. 23. — С. 198–205.
8. Пінчук Н. І. Психологічні фактори розвитку технічно обдарованої особистості в підлітковому віці: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Пінчук Наталія Іванівна. — К., 2010. — 275 с.
9. Спешилова Т. С. Структура ценностно-смысловой сферы личности старшеклассников с различными формами одаренности / Т. С. Спешилова // Теория и практика общественного развития. — 2013. — № 1. — С. 112–114.
10. Спешилова Т. С. Ценностно-смысловая сфера, ее особенности и развитие у старшеклассников с явной и скрытой формой интеллектуальной одаренности / Т. С. Спешилова // Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В. П. Астафьева. — 2011. — № 4. — С. 175–178.
11. Тихенко Л. В. Система ціннісних орієнтацій інтелектуально обдарованих старшокласників / Л. В. Тихенко, Н. Ю. Сидоренко // Освіта та розвиток обдарованої особистості. — 2012. — № 7. — С. 92–95.
12. Щербатых Л. Н. Опыт формирования ценностных ориентаций у лингвистически одаренных школьников в процессе обучения иностранному языку / Л. Н. Щербатых // Вестник Брянского государственного университета. — 2013. — Т. 2, № 1. — С. 244–248.
13. Bachtold L. M. Interpersonal values of gifted junior high school students / Louise M. Bachtold // Psychology in the Schools. — 1968. — Vol. 5, № 4. — P. 368–370.

14. Chovan W. Moral reasoning and personality components in gifted and average students / W. Chovan, N. L. Freeman // *Perceptual and Motor Skills*. — 1993. — Vol. 77, № 2. — P. 1297–1298.

15. Ferriman K. Work preferences, life values, and personal views of top math/science graduate students and the profoundly gifted: Developmental changes and gender differences during emerging adulthood and parenthood / Kimberley Ferriman, David Lubinski, and Camilla P. Benbow // *Journal of Personality and Social Psychology*. — 2009. — Vol. 97, № 3. — P. 517–532.

16. Freeman J. *Morality and Giftedness* / Joan Freeman // *The Routledge International Companion to Gifted Education* / [ed. T. Balchin, B. Hymer, D. Mathews]. — London, NY : Routledge, 2008. — P. 141–148.

17. Howard-Hamilton M. Franks B. A. Gifted adolescents: Psychological behaviors, values, and developmental implications / Mary Howard-Hamilton, Bridget A. Franks // *Roeper Review*. — 1995. — Vol. 17, № 3. — P. 186–191.

18. Jacobsen M.-E. Moral Leadership, Effective Leadership, and Intellectual Giftedness: Problems, Parallels, and Possibilities / Mary-Elaine Jacobsen // *Morality, Ethics, and Gifted Minds* / [ed. Don Ambrose D., Cross T.]. — London, NY : Springer Dordrecht Heidelberg, 2009. — P. 29–49.

19. Lee S. Y. The emotional intelligence, moral judgment, and leadership of academically gifted adolescents / S. Y. Lee, P. Olszewski-Kubilius // *Journal for the Education of the Gifted*. — 2006. — Vol. 30, № 1. — P. 29–67.

20. Lovecky D. V. Identity Development in Gifted Children: Moral Sensitivity / Deirdre V. Lovecky // *The Moral Child in a Violent World. Understanding Our Gifted* // *Roeper Review*. — 1997. — № 20 (2). — P. 90–94.

21. Lovecky D. V. The Moral Child in a Violent World / Deirdre V. Lovecky // *Understanding Our Gifted*. — 1994. — № 6 (3). — P. 3.

22. Lubinski D. A 20-year stability analysis of the study of values for intellectually gifted individuals from adolescence to adulthood / David Lubinski, David B. Schmidt, Camilla Persson Benbow // *Journal of Applied Psychology*. — 1996. — Vol. 81, № 4. — P. 443–451.

23. Machu E. Value Preferences of Gifted Fifth Grade Pupils from Selected Elementary Schools in The Czech Republic / Eva Machu, Zuzana Navratilova // *The New Educational Review*. — 2014. — Vol. 35, № 1. — P. 175–186.

24. Narvaez D. High Achieving Students and Moral Judgment / Darcia Narvaez // *Journal for the Education of the Gifted*. — 1993. — Vol. 16, №3. — P. 268–279.

25. Nokelainen P. Comparison of academically average and gifted students' self-rated ethical sensitivity / P. Nokelainen, K. Tirri // *Educational Research and Evaluation*. — 2007. — Vol. 13, № 6. — P. 587–601.

26. Nokelainen P. Role of motivation in the moral and religious judgment of mathematically gifted adolescents / P. Nokelainen, K. Tirri // *High Ability Studies*. — 2010. — Vol. 21, № 2. — P. 101–116.

27. Roeper A. Giftedness and Moral Promise / Annemarie Roeper, Linda Kreger Silverman // *Morality, Ethics, and Gifted Minds* / [ed. Don Ambrose D., Cross T.]. — London, NY : Springer Dordrecht Heidelberg, 2009. — P. 251–265.

28. Silverman L. K. The Moral Sensivity of Gifted Children and the Evolution of Society / Linda Kreger Silverman // *Roeper Review*. — 1994. — № 17 (2). — P. 110–116.

29. Sternberg R. J. Reflections on Ethical Leadership / Robert J. Sternberg // *Morality, Ethics, and Gifted Minds* / [ed. Don Ambrose D., Cross T.]. — London, NY : Springer Dordrecht Heidelberg, 2009. — P. 19–29.

30. Teo Ch. T. Eastern Perspectives: Moral and Volitional Education of Gifted Students / Chua Tee Teo, Yuanshan Cheng // *Morality, Ethics, and Gifted Minds* / [ed. Don Ambrose D., Cross T.]. — London, NY : Springer Dordrecht Heidelberg, 2009. — P. 241–251.

31. Tirri K. Combining excellence and ethics: Implications for moral education for the gifted / K. Tirri // *Roeper Review*. — 2011. — Vol. 33, № 1. — P. 59–64.

References transliterated

1. Klimontova T. A. Samoorganizacija vnutrennego mira intelektual'no odarennyh starsheklassnikov: struktura i funkcionirovanie: dis. ... doktora psihol. nauk : 19.00.01 / Klimontova Tat'jana Anatolievna. — Jaroslavl', 2014. — 408 s.

2. «Korolov D. K. Teoretychni zasady doslidzhennja osvityno'go seredovyssha dlja obdarovanyh u zarubizhnij nauki / D. K. Korolov // Aktual'ni problemy psihologii'. — 2013. — T. 6, Vyp. 9. — C. 46–61.

3. Larionova L. I. Krosskul'turnoe issledovanie psihologicheskikh osobennostej odarennyh studentov (na primere Rossii i Mongolii) / L. I. Larionova // Sibirskij psihologicheskij zhurnal. — 2011. — № 46. — S. 49–59.

4. Mel'nychuk I. Cinnisno-smyslovi orijentacii' obdarovanoi' molodi / Iryna Mel'nychuk // *Naukovi zapysky KDPU. Serija: Pedagogichni nauky*. — 2010. — Vyp. 91. — S. 146–150.

5. Muzyka O. L. Ekzytencijni potreby i rozvytok obdarovanoi' osobystosti / O. L. Muzyka // *Aktual'ni problemy psihologii'*. — 2015. — T. 6, Vyp. 10. — C. 63–77.

6. Muzyka O. L. Cinnisna determinacija stanovlennja ta rozvytku obdarovanoi' osobystosti / O. L. Muzyka // *Aktual'ni problemy psihologii'*. — 2015. — T. 6, Vyp. 11. — S. 6–19.

7. Panenkova Ju. V. Cinnisna svidomist' obdarovanoi' dytyny — umova i'i' osobystisnoi' adaptacii' / Ju. V. Panenkova // *Naukovi zapysky Nacional'nogo universytetu «Ostroz'ka akademija». Psihologija i pedagogika*. — 2013. — Vyp. 23. — S. 198–205.

8. Pinchuk N. I. Psihologichni faktory rozvytku tehnicno obdarovanoi' osobystosti v pidlitkovomu vici: dys. ... kand. psihol. nauk : 19.00.07 / Pinchuk Natalija Ivanivna. — K., 2010. — 275 s.

9. Speshilova T. S. Struktura cennostno-smyslovoj sfery lichnosti starsheklassnikov s razlichnymi formami odarennosti / T. S. Speshilova // *Teorija i praktika obshhestvennogo razvitija*. — 2013. — № 1. — S. 112–114.

10. Speshilova T. S. Cennostno-smyslovaja sfera, ee osobennosti i razvitie u starsheklassnikov s javnoj i skrytoj formoj intelektual'noj odarennosti / T. S. Speshilova // *Vestnik Krasnojarskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. V. P. Astaf'eva*. — 2011. — № 4. — S. 175–178.

11. Tyhenko L. V. Systema cinnisnyh orijentacij intelektual'no obdarovanyh starsheklassnykiv / L. V. Tyhenko, N. Ju. Sydorenko // *Osvita ta rozvytok obdarovanoi' osobystosti*. — 2012. — № 7. — S. 92–95.

12. Shherbatyh L. N. Opyt formirovanija cennostnyh orijentacij u lingvisticheskij odarennyh shkol'nikov v processe obuchenija inostrannomu jazyku / L. N. Shherbatyh // *Vestnik Brjanskogo gosuniversiteta*. — 2013. — T. 2, № 1. — C. 244–248.

13. Bachtold L. M. Interpersonal values of gifted junior high school students / Louise M. Bachtold // *Psychology in the Schools*. — 1968. — Vol. 5, № 4. — P. 368–370.

14. Chovan W. Moral reasoning and personality components in gifted and average students / W. Chovan, N. L. Freeman // *Perceptual and Motor Skills*. — 1993. — Vol. 77, № 2. — P. 1297–1298.

15. Ferriman K. Work preferences, life values, and personal views of top math/science graduate students and the profoundly gifted: Developmental changes and gender differences during emerging adulthood and parenthood / Kimberley Ferriman, David Lubinski, and Camilla P. Benbow // *Journal of Personality and Social Psychology*. — 2009. — Vol. 97, № 3. — P. 517–532.

16. Freeman J. *Morality and Giftedness* / Joan Freeman // *The Routledge International Companion to Gifted Education* / [ed. T. Balchin, B. Hymer, D. Mathews]. — London, NY : Routledge, 2008. — P. 141–148.

17. Howard-Hamilton M. Franks B. A. Gifted adolescents: Psychological behaviors, values, and developmental implications / Mary Howard-Hamilton, Bridget A. Franks // *Roeper Review*. — 1995. — Vol. 17, № 3. — P. 186–191.

18. Jacobsen M.–E. Moral Leadership, Effective Leadership, and Intellectual Giftedness: Problems, Parallels, and Possibilities / Mary-Elaine Jacobsen // *Morality, Ethics, and Gifted Minds* / [ed. Don Ambrose D., Cross T.]. — London, NY : Springer Dordrecht Heidelberg, 2009. — P. 29–49.

19. Lee S. Y. The emotional intelligence, moral judgment, and leadership of academically gifted adolescents / S. Y. Lee, P. Olszewski-Kubilius // *Journal for the Education of the Gifted*. — 2006. — Vol. 30, № 1. — P. 29–67.

20. Lovecky D. V. Identity Development in Gifted Children: Moral Sensitivity / Deirdre V. Lovecky // *The Moral Child in a Violent World. Understanding Our Gifted* // *Roeper Review*. — 1997. — № 20 (2). — P. 90–94.

21. Lovecky D. V. The Moral Child in a Violent World / Deirdre V. Lovecky // *Understanding Our Gifted*. — 1994. — № 6 (3). — P. 3.

22. Lubinski D. A 20-year stability analysis of the study of values for intellectually gifted individuals from adolescence to adulthood / David Lubinski, David B. Schmidt, Camilla Persson Benbow // *Journal of Applied Psychology*. — 1996. — Vol. 81, № 4. — P. 443–451.

23. Machu E. Value Preferences of Gifted Fifth Grade Pupils from Selected Elementary Schools in The Czech Republic / Eva Machu, Zuzana Navratilova // *The New Educational Review*. — 2014. — Vol. 35, № 1. — P. 175–186.

24. Narvaez D. High Achieving Students and Moral Judgment / Darcia Narvaez // *Journal for the Education of the Gifted*. — 1993. — Vol. 16, № 3. — P. 268–279.

25. Nokelainen P. Comparison of academically average and gifted students' self-rated ethical sensitivity / P. Nokelainen, K. Tirri // *Educational Research and Evaluation*. — 2007. — Vol. 13, № 6. — P. 587–601.

26. Nokelainen P. Role of motivation in the moral and religious judgment of mathematically gifted adolescents / P. Nokelainen, K. Tirri // *High Ability Studies*. — 2010. — Vol. 21, № 2. — P. 101–116.

27. Roeper A. Giftedness and Moral Promise / Annemarie Roeper, Linda Kreger Silverman // *Morality, Ethics, and Gifted Minds* / [ed. Don Ambrose D., Cross T.]. — London, NY : Springer Dordrecht Heidelberg, 2009. — P. 251–265.

28. Silverman L. K. The Moral Sensivity of Gifted Children and the Evolution of Society / Linda Kreger Silverman // *Roeper Review*. — 1994. — № 17 (2). — P. 110–116.

29. Sternberg R. J. Reflections on Ethical Leadership / Robert J. Sternberg // *Morality, Ethics, and Gifted Minds* / [ed. Don Ambrose D., Cross T.]. — London, NY : Springer Dordrecht Heidelberg, 2009. — P. 19–29.

30. Teo Ch. T. Eastern Perspectives: Moral and Volitional Education of Gifted Students / Chua Tee Teo, Yuanshan Cheng // *Morality, Ethics, and Gifted Minds* / [ed. Don Ambrose D., Cross T.]. — London, NY : Springer Dordrecht Heidelberg, 2009. — P. 241–251.

31. Tirri K. Combining excellence and ethics: Implications for moral education for the gifted / K. Tirri // *Roeper Review*. — 2011. — Vol. 33, № 1. — P. 59–64.

Abstract

Korolov D. K.,
PhD (Candidate of Psychological Sciences),
docent

RESEARCH APPROACHES TO GIFTED PERSONALITY VALUES

The article presents the theoretical analysis results of approaches to values problem in the context of giftedness. Author describes some researches direction of relations between aptitudes, achievements, personal values and social attitudes in world psychology. First, this is moral responsibility of gifted adults that is enhanced by their greater possibilities to impact other people life and world development. Second, moral education of gifted children — that is important because in the future they will be probably influential adults. Next, ethical giftedness and ethical leaderships, their connection with intellectual giftedness. Fourth, emotional, value features and personality traits that correlate with giftedness. The researches found that many gifted children have peculiarities: accelerated moral development, heightened attention to moral problem, sensitivity, empathy and deep emotional reactions. Many empirical works were focused on moral judgments of gifted children and adolescents. Last, connection between giftedness and life values among adults and children. From the nineteenth century some psychologists periodically allowed greatest morality of gifted children and eminent adults. However there is empirical evidence of only advanced cognitive understanding of moral principles and dilemmas by gifted children and youth.

The presented overview shows that psychologists don't study giftedness development determination by personal values and moral traits. This is perspective for future researches.